

becsesnek is, nyereségnek is lehet mondani. A tudósok nem, de az úgynevezett művelt nagy közönség haszonnal forgathatja.

Ahhoz, a mit a lovagi intézményről szerző előad, éppen a jelzett okokból, nincs szavunk. Hiháztatjuk azonban, hogy a szerzetes lovagrendek fölött oly könnyű szerrel csúszik el. Ha ezen kérdést behatóbb tanulmányozás tárgyává teszi, akkor könyvének utolsó fejezete, mely a lovagi intézmény magyarországi életéről szól, még érdekesebb, s a mi fő, igazabb állításokkal telt volna meg. Ki kell emelnünk mégis, hogy ezen fejezet, ily alakban is, a mű legbecsesebb része, mely még az önálló kutatás egyes nyomait is magán viseli.

A lovagi intézmény magyarországi irodalma szegény. Ugy szólván koldús. Szerző nagy hálára kötelezhetné azt le, ha kiindulva a latin közmondásból: qui perdidit numerum, incipiat iterum, művében több ízben megnyilatkozott hivatottságát kiaknázva, önnálló, alapos kutatás révén, hazánkat a lovagkor és a lovagi intézmény *monographiájához* juttatná.

CRESCENS.

A Katholikus Clerus sérelmei 1848 előtt és után. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1892. évfolyamából. Budapest, 1893. 258 l. Ara? — Franklin-Társulat nyomása.

Elegáns angolos kötésben, csinos kiállítású könyv fekszik előttünk. A könyvkötő- és a nyomdász-ipar versenyre kelt, hogy az irodalom kitűnő termékét külsőleg is tetszetős alakban mutassa be.

Átgondolt, nyugodt hangon írt pragmatikus története ez annak az Eris-almának, a mely egyházaink között a békét egy időre megbontotta. Kritikus élel tárgyalt essay-je annak az áramlatnak, melyet reformnak nevezünk s a mely csüggedetlen erővel készíti utait, hogy a megvalósulás terére érjen.

A mű tizenhét, érdekesnél érdekesebb fejezetben tárgyalja a kérdést. A katolikus egyháznak a magyar államban való elsőségét néhány rövid, de markans vonással világítva meg, átme gy tulajdonképeni tárgyára, a kath. clerus sérelmeire.

A clerus sérelmeit, az időrend tekintetében, két csoportra osztja. A választó vonalat pedig azon határra helyezi, a melyet az ország alkotmányának megváltoztatásával, a katolikus vallás államvallási minőségének megszűntje jelöl ki.

1848-ig a sérelmek, eltekintve Mária Teréziának a jezsuitákra, felvilágosodott, de szerencsétlen kezű fiának, II. Józsefnek a szerzetes rendek eltörlésére vonatkozó intézkedéseitől, csakis a megadóztatás és általában a javadalmak, a temporaliaák tekin-

teében forogtak fön­n és e körülmény engedi a clerus sérelmeinek megkülönböztetését a szerint, a mint azokat az ország többi rendei is a clerus jogaival és az alkotmánnyal ellentétben állóknak találván, országos sérelmeknek tekintették, melyek orvoslását országgyűlésileg is ismételten kérelmezték. Ezen sérelmek oka természetesen a »közjó bálványában.« a kincstárban volt keresendő, a mely bálvány míg egyrésztől kielégíthetetlen, más részről oly természetű volt, hogy ép akkor éhezett legjobban, a mikor a legtöbb táplálni valója lett volna.

Már III. Károly alatt kezdődött a clerusnak szorosabb értelemben való megadóztatása. Határozott alakot öltött Mária-Terézia alatt, kinek e nemű intézkedéseit II. József nemcsak fenntartotta, de meg is erősítette. Az ő rendelkezései ellen ép úgy, mint az ország alkotmányát felfüggesztő intézkedéseivel szemben, a clerus igazságtalan megadóztatása, a szerzetes rendek eltörlése, a katolikus alapoknak incamerálása ellen is egyetértelmel foglaltak állást az ország rendei; sőt maga az udvari kancellária is az alapok incameratiójával szemben 1781. 4351. sz. a. a császárhoz intézett feliratában, határozottan tiltakozó álláspontot foglalt el.

II. Lipót megszüntette ugyan az adózást, de Ferencz király újra életbeléptette azt.

1848 után a kath. clerus sérelmei olyanok voltak, a melyeket többé országos sérelmeknek tekinteni az ország többi rendei nem akartak, nem is akarhattak, mert hiszen jórészen éppen tőlük származtak. Ezek a sérelmek leginkább a katolikus alapokra és az iskolákra vonatkozó befolyás megrövidítésében culminálnak. Ezekhez sorolandó a főpapok végrendelkező jogának megszorítása, vagyis a szabad végrendelkezési jog nagy taksával való megváltása.

Mindezen gravameneket alaposan, a történelmi okmányok pontos, hű és lelkiismeretes felhasználásával tárgyalja a tudós szerző.

Rendkívül érdekes a mű tizenegyedik fejezete, mely az alapítványi kérdés felvetésének s a katolikus autonomia érdekében megindult mozgalmak fejlődésének kérdését, sok új adattal gazdagítva ismerteti.

A tizenharmadik fejezet a tárgy legfontosabb részével, az egyház és állam viszonyával s a főkegyúri jog történelmével foglalkozik.

Örömmel constatáljuk — e sorok írója a maga álláspontjából ítél — hogy az egyház és állam között való viszony minéműségére nézve a szerző a legjobb rendszer híve. A két társaság — az egyház és állam — teljesen különböző ugyan, s mindegyik

megtartja szabadságát a maga körében, egymástól azonban teljesen elválasztva nemcsak hogy nincsenek, hanem egymást kölcsönösen támogatják.

Az ember, de meg a dolog természetéből is folyik, hogy helyes rendszer csak ez lehet. Téves az egyházat teljesen alárendelni az államnak, de téves viszont ugyanazt tenni az állammal. Hogy pedig a »szabad egyház szabad államban« utópia, azt ma minden gondolkodó jogtörténész kétségtelennek tartja. Mindazonáltal, bár nem állítjuk a teljesen ellenkezőt, éppen nem értünk egyet azokkal, a miket szerző »az állam eszményi természetének megváltoztatása« alapján plaidirozók ellen hoz fel.

Az újabb történelmi kutatások után szalma szálba való kapkodás volna a XVIII. század egyházi kanonistáinak, az ugyanakkor lábra kelt udvari kanonisták ellenében felállított Sylvester-féle alapot forszírozni. De viszont ép oly tarthatatlan mentő köté a Pázmán szavainak túlságos kiélesítése is.

E sorok írója szintén foglalkozott a főkegyúri joggal. Tán némi önérzettel mondhatja, hogy művecskéje — *korra nézve* — az újabb nemű irodalom első terméke. Ott kifejtett nézeteit egyben-másban ma önmaga is módosítaná, de még a legújabb kutatások sem bírták megingatni abbéli meggyőződésében, a melyet a főkegyúri jog eredetére nézve táplál. Ha szerző okoskodása, az alapításra és javadalmazásra alapított főkegyúri jog, teljesen meg is felelne a valóságnak, még akkor is a jog lényegén ez nem változtat semmit sem, mert köztudomású dolog, hogy a katolikus egyház ősrégi jogszokása szerint, a kegyuraság jog ugyan, de privilegialis és par excellence egyházi jog. Ebből a praemissából azt a consequentiát, a melyet ezen nézet védői lehozni kívánnak, csak erőszakkal lehet kisajtolni. A mi a Verbőczyből levont érvelést illeti, arra nézve azok, a kik a híres Tripartitum keletkezésének történelmét csak némiképp is ismerik, súlyt nem helyezhetnek. Verbőczy célzatosan írta művét s volt olyan előrelátó, hogy a szerint alkotta meg annak alapelveit.

Különben e kérdés feszegetése azon szempontból, a melyből arra szerzőnek van szüksége meddő dolog. A pápának, mint a katolikus egyház fejének, a nevelés- és oktatásügybe való befolyását, a javadalmak- és alapítványokra való jogát, a kérdésben járatos katolikus kanonisták soha sem fogják az apostoli király főkegyúri jogából, hanem onnan bizonyítani, a hol azok egyedül gyökeredznek: a katolikus egyház szervezetéből s a katolikus egyház vagyonjogából. Az idézni szokott magyar törvények csak arra valók, hogy bizonyítsák, miszerint a magyar királyság ezen szervezetet és ezen vagyonjogot mindig elismerte s annak rendelkezéseit jogosaknak tartotta.

Kultúrtörténelmi érdekekkel bir főkép a tudós szerző művének utolsó fejezete, melyben a katolikus egyház azon ügyeinek statistikailag is pontos leírását adja, a melyek a majdan létesítendő autonomia jogkörébe vágnak.

Egészen véve szerzőnek buzgó fáradozásaiért csak köszönetet mondhatunk s művét, általános tudományos szempontból, az újabb irodalomra nézve határozott nyereségnek tartjuk.

CRESSENS.

Péter és Bánk Bán összeesküvése. Irta Érdujhelyi Menyhért. Ujvidék, 1893.

1 — 139 l. Ára 1 frt.

Szépen fejlődő vidéki történetirodalmunk egyik becses termékének kell tartanunk azt a csinos kiállítású kötetet, mely csak imént jelent meg a könyvpiaczon. Érdujhelyi Menyhértnek, a tehetséges újvidéki történetbuvárnak tanulmánya ez, a kinek fiatal kora daczára már eddig is nagy érdemei vannak a helyi történetirodalom művelése körül, mert ő már Ujvidék szab. kir. város törvényhatóságának megbízásából e város monographiáját is elkészítette s azon kívül számos jeles dolgozatával a Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat évkönyvének tartalmát is gyarapította. Volt alkalmunk Érdujhelyinek, a bácskai fiatal róm. kath. lelkésznek, történeti dolgozatait más alkalommal is behatóan tanulmányozni, s mindenkor úgy találtuk, hogy őt mint író és buvárt mindazon előnyök jellemzik, a mik egy történetíró a legszebb irodalmi sikerrel kecsegtethetnek. Ezen irói tulajdonságok pompás összhangban nyilatkoznak a tudós szerző nagy apparátussal és gonddal írt újabb művében, a »Péter és Bánk-Bán összeesküvése« című tanulmányban, a melyről itt pár sorban megemlékezni akarunk, mert Érdujhelyi könyvének tárgya a legszélesebb körök figyelmére méltó történelmi tény, a melynek kiszínezett és jó részben költőileg elváltoztatott hagyományát részint a historiából, részint a Katona által írt remek »Bánk-Bán« cz. drámából mindenki ismeri. Szerző e hagyományt tisztán történetírói objectiv álláspontból teszi tanulmánya tárgyává s éles kritikai bonczkással hámozza ki a historiai igazságot a mondai és legendai tömkelegből.

Az eddigi tulnyomó történeti felfogás a Bánk-Bán drámáról egyértelműleg az volt, hogy II. Endre király nejét, Gertrudot, Bánk bán és társai úgy szólván tisztán csak a miatt ölték meg, mert Bánk nején, Melindán, a királyné hozzájárulásával sérelem esett, s ebben az u. n. Melinda-affaireben a királyné gyilkosaként Bánk-Bán szerepel. Érdujhelyi azonban beható forrástanulmányok alapján a Katona István, Pauler Gyula stb. történetírók